

2004: Сборник научных трудов VIII Международной конференции УАДО. – Харьков: ХНУРЭ, 2004. – С. 359–365.

5. Коваленко Л., Глазова О., Ломакович С. Зовнішнє оцінювання з української мови. Інформаційні матеріали. – К. : УЦОЯО, 2006. – 40 с.

6. Паращенко Л.І. тестові технології у навчальному закладі: Метод посібник / Л.І. Паращенко, В.Д. Леонський, Г.І. Леонська [наук. ред. О.І. Ляшенко] – К. : ТОВ Майстерня книги, 2006 – 217 с.

7. British Council Ukraine, Report on the training needs of cultural institutions and organisations in Odessa, June 2007 www.culturebase.net/project_detail.php?201orfromthe British Council Ukraine at: www.britishcouncil.org/ukraine.htm.)

В статье рассматриваются принципы и процедура оценивания знаний студентов по предметам социально-гуманитарного цикла в рамках кредитно-модульной системы.

The article describes the principles and procedure for evaluating students' knowledge on subjects of social and humanitarian subjects in the credit-module system.

УДК 378. 147. 134: 37.013.77

Манжос Е. О.

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДО ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ УЧНІВ

Стаття присвячена проблемі формування культури спілкування в педагогічній практиці підготовки майбутнього вчителя іноземної мови.

Постановка проблеми. Соціально – економічні зміни в житті суспільства, активізація міжнародного співробітництва в культурній і виробничій сферах підвищують вимоги до професійної підготовки майбутніх фахівців. Особливою мірою зростає значущість комунікативної підготовки фахівців до міжкультурного спілкування, оскільки культура спілкування є важливою умовою налагодження міжнародних ділових контактів, створення спільних підприємств, інтенсифікації професійної взаємодії із закордонними колегами.

Ефективне практичне застосування новітніх засобів навчання неможливе без готовності майбутніх учителів іноземної мови до використання таких засобів у своїй професійній діяльності. На наш погляд, поки що недостатньо висвітлена проблема підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до формування культури спілкування учнів.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблема формування культури спілкування висвітлена в наукових працях О. Бойко, Б. Головіна, О. Дубасенюк, О. Мороз, В. Сластьоніна та ін. Деякі дослідники (М. Бахтін, Ф. Бацевич, Л. Виготський, М. Каган, Л. Мацько) дають обґрунтування діалогу як основної форми спілкування.

Метою цієї статті є обговорення готовності майбутнього вчителя до формування культури спілкування учнів.

Виклад основного матеріалу. Основна риса культури, що виявилась у сучасному суспільстві, – її діалогічність. Численність наукових концепцій, моральних оцінок, політичних уподобань, релігійних поглядів, художніх смаків ставить людину перед необхідністю самовизначення, вибору своєї позиції та її захисту. Але й те, і інше можливе тільки у вільному діалозі.

Діалогічну концепцію культури розробляли М. Бахтін [1] та його послідовники (В. Біблер, Л. Багнін, М. Петров). У своїх роботах вони намагались створити власну теорію динаміки культури. Концепція М.Бахтіна – В. Біблера виявляє глибоку єдність мови та культури.

Культуру мовлення найчастіше визначають як досконале володіння нормами літературної мови. Культура мови вивчає нормативність мови, її відповідність тим вимогам, що висуваються суспільством. Культура мови, на думку Б. Головіна, полягає у розвитку її лексики та синтаксису, багатстві семантики, різноманітності її інтонацій і т. д. Він вважає, що „Чим більше розвинута, багатша система мови, тим більші можливості варіювати мовні структури, забезпечуючи найкращі умови комунікативного мовного впливу” [5, с.182].

Основним і традиційним визначенням спілкування є розгляд його як процесу передачі інформації і впливу за допомогою цієї інформації на співрозмовника.

У сучасній філософській літературі значне місце посідають розробки проблем співвідношення суспільних взаємин, діяльності і спілкування, ролі та значення спілкування у формуванні і життєдіяльності особистості. Найбільш повно і концептуально ці питання висвітлені у роботах О. Буєвої і М. Кагана [3; 6], позиції яких відображають дві різні тенденції.

М. Каган виділив такі необхідні й достатні, на його думку, види діяльності: перетворювальну, пізнавальну, ціннісно-орієнтовану і комунікативну [6]. Підставою для їхнього виділення є цілі, що виникають внаслідок взаємодії суб'єкта з об'єктом.

Комунікативна діяльність реалізується людиною в різних формах і в процесі взаємодії людей у матеріально-практичній діяльності, в поведінці у побуті, під час обміну різноманітною інформацією за допомогою бесід, листів, преси, в різних іграх і в ситуаціях обрядових дій. Отже, спілкування М. С. Каган розглядає як один із видів людської діяльності, якому властиві певні структура і атрибути [6].

Л. Буєва розвиває інший підхід до феномену спілкування і співвідношення його з діяльністю [3]. Вона обґрунтовує точку зору, за якою „діяльність і спілкування – дві взаємозв'язані, відносно самостійні, проте не рівноцінні сторони єдиного (індивідуального і суспільного) процесу життя” [3]. Автор пише, що в наявних дослідженнях недооцінюється соціально-практичний аспект спілкування, який виявляється „не лише у формуванні індивідуальної, й групової, колективної діяльності індивідів, які входять у групу і вирішують її завдання. В зв'язку з цим вона розглядає сутність, прояв і місце соціально-практичного аспекту спілкування у широкому соціальному контексті людського буття.

Глибокий і різнобічний аналіз співвідношення категорій спілкування і соціальних відносин застосувала Л. Буєва [3]. Вона робить висновок, що „спілкування є безпосередньо наочно реальність, і конкретизація суспільних відношень, їхня персоніфікація, особистісна форма. Суспільні відносини при цьому складають зміст процесу (дія об'єктивних суспільних законів і відношень), а спілкування – його індивідуалізовані форми”.

У філософії є ще один підхід до феномену спілкування, який розвиває один з дослідників проблеми спілкування В. Соковнін [12]. Цей підхід характеризується розглядом спілкування як складного явища, визначення якого не зводиться до якої-небудь дефініції. В. Соковнін [12] аналізує людські відносини як взаєморозуміння і взаємовплив. Цей підхід склався самостійно, а не як спроба перебороти розходження двох підходів, розглянутих вище.

Проте в наявних дослідженнях недооцінюється соціально-практичний аспект спілкування, який впливає не лише на формування індивідуальних, й групових, колективних дій індивідів, які входять у групу і вирішують її завдання. Також недостатньо уваги приділялось питанням формування і розвитку комунікативної культури людини і проблемам, що впливають на процес розвитку цієї культури та формування її якості.

Декілька підходів до феномену спілкування склалися у психологів. Методологічна сутність цих підходів виявляється в тому, що всі вони поділяють принципову позицію про єдність спілкування і діяльності. Але характер цієї єдності розуміється по-різному. О. Леонт'єв [8] розглядає спілкування як певну категорію діяльності, тому що воно присутнє

в будь-якій діяльності як її складова. Саму діяльність можна розглядати як необхідну умову спілкування. Деякі дослідники (Л. Буєва, М. Каган, О. Леонт'єв) розуміють спілкування як особливий вид діяльності, як комунікативну діяльність або діяльність спілкування, тобто як діяльність, яка відіграє самостійну роль в житті людини на певних етапах її розвитку.

Дослідники-психологи здійснили достатньо продуктивну спробу інтегрувати у рамках єдиної концепції різні соціально-психологічні підходи до проблеми спілкування (М. Добрович, Я. Коломінський, О. Леонт'єв). Характеризуючи спілкування, вони виділили в ньому три взаємопов'язаних напрями: комунікативний (обмін інформацією між учасниками спілкування, інтерактивний (організація взаємодії учасників спілкування) і перцептивний (процес сприйняття партнерами один іншого та встановлення на цій основі взаєморозуміння).

Б. Ломов [9], досліджуючи цю проблему, розглядає діяльність і спілкування як дві сторони соціального буття людини, її образу життя. Він трактує спілкування як специфічну систему міжособистісної взаємодії, структура і динаміка якої не може бути зведена до послідовно змінюючих один іншого впливів, що характерно для діяльнісного підходу. Б. Ломов [9] визначає спілкування як одну з найбільш самостійних категорій психології і дає його системний аналіз.

Роботи О. Бодальова, його послідовників та учнів [2], в яких вивчаються гностичні, афективні і практичні характеристики спілкування та їхні взаємозв'язки, мають суттєве принципове значення. Науковці, перш за все, вивчали соціально-психологічну перцепцію і рефлексію, їхні зв'язки з поведінкою та емоційним настроєм колективу і особистості

Усі науковці приділяли значну увагу перцептивній стороні питання, з точки зору розвитку мислення і свідомості, вивчали різні характеристики спілкування, їхні взаємозв'язки, проте не розглядали повною мірою поняття "комунікативна культура" і чинники, що впливають на її формування.

Розглядаючи педагогічні дослідження проблеми спілкування, ми зробили висновок, що в більшості спілкування розглядається як особливий вид діяльності у руслі концепції відносин.

На перший погляд, видається, що поняття „спілкування” всім зрозуміле і не потребує особливих роз'яснень. Але спілкування – це складний процес взаємодії людей. Так, у сучасній науковій думці (В. Грехнев, В. Жернов, Є. Злобіна К. Левітан) є значна кількість розбіжних визначень даного поняття. Це пояснюється полісистемністю і багатогранністю цього явища. Проблема спілкування займаються представники різних наук – філософи, психологи, лінгвісти, соціологи та багато інших. Вони розглядають спілкування з позиції своєї науки, підкреслюючи специфічні аспекти для вивчення і, відповідно, формулюють своє визначення.

Вивчаючи наукову літературу, ми знайшли різні погляди на сутність людського спілкування. Так, на думку професора Б. Ломова [9], людське „спілкування не може розглядатися як діяльність, тому що в спілкуванні реалізується система відносин – відносин людини до людини”.

О. Ковальов [7] розуміє спілкування як мовний зв'язок між людьми, співбесіду, переписку.

У цих підходах не береться до уваги різноманітність комунікативних зв'язків людей через спільну діяльність, поведінку, залишаються нерозглянутими невербальні засоби спілкування (у міміці; пантомімі), у комунікативності особистісних якостей.

Л. Буєва, О. Леонт'єв [3; 8] уважають спілкування людей одним з видів людської діяльності, тому що окремі види корисної праці або виробничої діяльності, з фізіологічної точки зору, – це функції людського організму, і кожна така функція, якими б не були її зміст і її форма, по суті, є витрата людського мозку, нервів, органів чуття”. Комунікативна діяльність відноситься до всіх інших видів діяльності, забезпечуючи взаємодію людей у

процесі праці. В ній відображається спосіб виявлення ставлення як до людини, так і до будь-якого предмету або явища об'єктивного світу.

Проблема спілкування мовознавцями розглядається з точки зору вивчення засобів спілкування, їх соціально-комунікативної спрямованості, форм і видів реалізації мовних засобів. Суттєве значення для розуміння цих проблем у мовознавстві мали роботи М. Бахтіна [1]. Він звернув увагу на те, що мовознавцями на перший план висувалася функція становлення незалежної від спілкування форми, або „експресивна функція” мови; між тим, мова має розглядатися як засіб спілкування людей. Це означає, що у процесі реальної мовної діяльності люди стають „мовними суб'єктами”. А їхня словесна взаємодія – обмін не монологіями, а діалогом, тобто зорієнтованими один на одного висловлюваннями.

Дотримуючись основних положень, запропонованих науковцями (Я. Колкер, Г. Колшанський), ми у своєму дослідженні розглядаємо мову не лише як засіб спілкування людей, а й як засіб формування комунікативної культури тих, хто навчається.

Коли ставиться проблема культури спілкування, на перший план виходить особистість. Отже, культура спілкування підкреслює гуманістичну спрямованість, при якій людина є найвищою цінністю.

Як показує життєвий досвід, кожна людина спілкується з іншими людьми, але вона не завжди повною мірою використовує свій комунікативний потенціал. Усі вміють говорити, переконувати. Але не всі роблять це належним чином у різноманітних ситуаціях спілкування. Найчастіше не вистачає вмінь, необхідних для досягнення бажаного ефекту впливу. Висока культура спілкування, як вважає Л. Сохань [14], передбачає вміння найбільш ефективно користуватися різноманітними засобами впливу, максимально реалізовувати свій комунікативний потенціал. Ефективність взаємодії вимірюється, на думку автора, за допомогою критеріїв, на основі яких має досліджуватися комунікативний потенціал особистості та комунікативні уміння:

- продуктивність (одержання максимальної користі, найбільш повне використання ситуації взаємовпливу);
- доцільність (придатність обраних засобів для досягнення бажаного результату);
- надійність (ступінь вірогідності одержання необхідного ефекту);
- економічність (співвідношення витрати часу, сил і засобів для досягнення кінцевого результату);
- безпечність (мінімізація ризику несподіваних негативних наслідків).

Таким чином, Л. Сохань вважає, що культура спілкування – це такий ступінь оволодіння комунікативними процесами, за наявності якого індивід здатний відокремити їхні найважливіші компоненти і вміти свідомо керувати ними.

О. Мудрик відзначає, що розвиток культури спілкування має здійснюватися в трьох напрямках: „особливу увагу, насамперед, варто приділяти розвитку здатності й умінню об'єктивно сприймати оточуючих людей: хоча б у загальному вигляді визначати характер людини, її настій і внутрішній стан, виходячи з цього знаходити адекватні стиль і тон спілкування. Ще більш важливе вміння спілкуватися в різних ситуаціях, а також співробітничати в різних видах діяльності” [10, с. 60-61].

На рівні культури мовлення культура спілкування може бути визначена як „реальний процес комунікації за допомогою мови як засобу, що об'єднує комунікативно-мовленнєві акти говоріння (продукування) й сприймання (розуміння)” [6, с. 46].

Підтримуючи думку В. Соколової, під комунікативною культурою ми розуміємо „сукупність умінь та навичок, що забезпечують доброзичливу взаємодію людей один з іншим, ефективне розв'язання будь-яких завдань спілкування. Комунікативна культура є важливим засобом освіти і результатом розвитку особистості” [13, с. 76].

Важливість завдань, пов'язаних з формуванням культури особистості, визначається роллю та місцем комунікативної культури у контексті загальної культури особистості, підвищенням рівня комунікативної культури в сучасному освітньому просторі. Комунікативне навчання створює умови для розвитку культури спілкування.

Є. Пассов [11] значну увагу в своїх роботах приділяє комунікативному навчанню іноземній культурі в середній школі. У нашому дослідженні роботу організовано таким чином, щоб у процесі вивчення іноземної мови формувалася і комунікативна культура школярів і не лише в процесі спілкування іноземною мовою, а й рідною – українською. Ще Л. Виготський [4] відзначав, що „свідоме і обдумане засвоєння іноземної мови цілковито спирається на належний рівень розвитку рідної мови... і навпаки – засвоєння іноземної мови проторує шлях для оволодіння вищими формами рідної мови”.

Розглядаючи культуру в контексті навчально-виховного процесу, необхідно відзначити, що головним засобом її передачі є неповторна індивідуальність вчителя як носія культури і суб'єкта міжособистісних взаємовідношень з унікальною особистістю учня, яка під його впливом поступово формується.

Нова концепція сучасної освіти пов'язана з формуванням особистості. В цій концепції знаходиться принцип одержання знань, умінь та навичок у контексті єдиної загальнолюдської культури, одержання результату нової освітньої політики у вигляді культури життєвого самовизначення. Проблеми саморозвитку і самореалізації особистості роблять актуальним завдання формування культури особистості.

Спрямованість навчально-виховного процесу в педагогічному ВНЗ на розвиток комунікативної культури майбутнього вчителя диктує необхідність максимального використання засобів усіх вузівських дисциплін, включаючи іноземну мову.

Економічні, соціальні і духовні зміни, що відбуваються в нашому суспільстві, ведуть до необхідності перетворювань як в цілому у системі освіти, так і в професійній підготовці майбутніх учителів іноземної мови. Перед вищою школою гостро стоїть завдання підвищення інтелектуального рівня розвитку майбутнього фахівця, поліпшення його кваліфікаційної характеристики.

Ми погоджуємося з думкою науковців (В. Грехнев, В. Жернов, В. Кан-Калік, О. Мудрик), які стверджують, що спілкування для людини – це її середовище. Вони вважають, що без спілкування неможливе формування особистості, її виховання, розвиток інтелекту. Саме спілкування допомагає організувати спільну роботу, намітити і обговорити плани, реалізувати завдання.

Висновки. Отже, оволодіння майстерністю спілкування необхідне для кожної людини незалежно від виду діяльності, якою вона займається або буде займатися. Тому в підготовці майбутніх учителів іноземної мови до формування культури спілкування учнів важливе місце посідають такі вміння, як формування в них комунікативних навичок, взаємодія з іншими людьми, вільне орієнтування в певній ситуації. Ці вміння передбачають здатність контактувати з необхідними партнерами в ситуації, яка вже склалася, самим створювати ситуацію спілкування з конкретними партнерами, знаходити необхідні типи спілкування в кожному з названих випадків.

Література:

1. Бахтин М. М. Парадоксы диалога / М. М. Бахтин. – М. : Просвещение, 1993. – 130 с.
2. Бодалев А. А. Восприятие и понимание человека человеком / А. А. Бодалев. – М. : Изд-во МГУ, 1992. – 200 с.
3. Буева Л. П. Человек: деятельность и общение / Л. П. Буева. – М. : Мысль, 1978. – 216 с.
4. Выготский Л. С. Мышление и речь / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика, 1982. – 484 с.
5. Головин Б. И. Основы культуры речи / Б. И. Головин. – М. : Высшая школа, 1988. – 319 с.
6. Каган М. С. Философия культуры / М. С. Каган. – С.-П., 1996.
7. Ковалёв А. Г. Коллектив и социально-психологические проблемы руководства / А. Г. Ковалев. – М. : Политиздат, 1975. – 132 с.
8. Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность / А. А. Леонтьев. – М. : Просвещение, 1969. – 212 с.

9. Ломов Б. Ф. Категория общения и деятельность в психологии / Б. Ф. Ломов. – М. : Наука, 1975. – 203 с.
10. Мудрик А. В. Общение как объект педагогического исследования / Проблема общения и воспитания / А. В. Мудрик. – Тарту : ТГУ, 1974. – 179 с.
11. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Е. И. Пассов. – М. : Просвещение, 1991. – 222 с.
12. Соковнин В. М. О природе человеческого общения / В. М. Соковнин. – Фрунзе : Мектеп, 1973. – 154 с.
13. Соколова В. В. Культура речи и культура общения / В. В. Соколова. – М. : Просвещение, 1995. – 191 с.
14. Сохань Л. В. Проблемы жизни личности / Проблемы теории и методология социально-психологического исследования. – К. : Наукова думка, 1988. – 190 с.

Статья посвящена проблеме формирования культуры общения в педагогической практике будущего учителя иностранного языка.

The article devotes to the problem of forming communicative culture in the pedagogical practice of the future teacher.

НАШІ АВТОРИ

Авдей Елена Николаевна – старший преподаватель кафедры музыкального образования, УО «Барановичский государственный университет»

Архипова Світлана Петрівна – професор, завідувач кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького

Байдацька Наталія Михайлівна – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Дюмін Олексій Захарович – Харківський національний університет радіоелектроніки

Зайцева Надежда Владимировна – доктор педагогических наук, зав. кафедрой педагогики, профессор, УО «Барановичский государственный университет»

Зябрева Світлана Едуардівна – старший викладач кафедри педагогіки Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов

Калач Татьяна Владимировна – старший преподаватель кафедры педагогики, Барановичский государственный университет

Кирикилиця Валентина Василівна – Волинський національний університет імені Лесі Українки

Ковальчук Олена Сергіївна кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов Луцький національний технічний університет

Коноваленко Тетяна Василівна – кандидат педагогічних наук, в.о. доцента кафедри англійської філології Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Кравчук Галина Теодорівна – Львівський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного банку України

Крикунов Сергей Викторович – УО «Барановичский государственный университет»

Кульчицька Яна Миколаївна – викладач кафедри педагогіки Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов

Кухарева Олена Сергіївна – Республіканський вищий навчальний заклад «Кримський гуманітарний університет»

Латан Сергей Викторович – преподаватель кафедры педагогики, УО «Барановичский государственный университет»